فصلنامه مددکاری اجتماعی
و
بهزیستی اجتماعی

الگوی مبارزه با مواد مخدر با رویکرد اجتماعی در برنامه هفتم توسعه

(مرتبط با محور ۳ کنفرانس ملی امور اجتماعی در برنامه هفتم توسعه: کنترل و آسیب‌های اجتماعی: ۲-۳ مواد مخدر و روان‌گردان)

دکتر سعید قاسمیان[۱] و مرتضی حیدری[۲]
با همکاری: راضیه تشخوریان[۳] و شقایق ابوالمکارم[۴]

شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

چکیده

مطالعات و شاخص‌ها بین‌المللی نشان می‌دهد بار بیماری ناشی از اعتیاد در جهان در نتیجه بروز مرگ میرها، معلولیت‌های جسمی و روانی و شیوع بیماری‌های مهلک و عفونی و... موجب از بین رفتن ۱۸ میلیون سال عمر مفید و سالم انسان‌ها گردیده که با توجه به وجود تعداد ۲/۸ میلیون نفر معتاد در کشور، بخش مهمی از این میزان هزینه متوجه کشور عزیزمان ایران است. این مقاله که به تبیین الگوی مبارزه با موادمخدر و اعتیاد به عنوان مهمترین و اولویت‌دارترین آسیب اجتماعی کشور می‌پرازد نسبت به انجام مطالعات اسنادی و بهره‌گیری از یافته‌های آماری طی دوره زمانی برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (دوره ۹۸-۱۳۹۰) و مطالعه مقایسه‌ای شاخص توسعه در حوزه‌های عملکردی مختلف اقدام نموده و به دنبال الگویی جامع، منسجم و متوازن در عرصه‌های کاهش تقاضا و کاهش عرضه موادمخدر و روان‌گردان‌ها می‌باشد. مطالعه انجام شده نشان می‌دهد علی‌رغم روند رو به رشد اقدامات و ارتقاء کمی و کیفی عملکرد مبارزه با موادمخدر طی سه ساله برنامه ششم توسعه (۹۸-۱۳۹۶) در مقایسه با برنامه پنجم توسعه (۹۵-۱۳۹۰)، هم‌چنان ۶۵ درصد از ظرفیت‌های اجتماعی و عملیاتی بدون استفاده و بلا اقدام باقی مانده است که می‌توان با بسیج منابع و امکانات دولتی و غیر دولتی و تمرکز و فعال‌سازی آنها، حرکت به سمت وضعیت مطلوب را تسریع و پاسخگویی به مطالبات حاکمیتی و مردمی را نیز در این عرصه ارتقاء بخشید.

کلیدواژه‌ها: اعتیاد، آسیب اجتماعی، بار بیماری، کاهش تقاضا، کاهش عرضه.

۱. پژوهشگر برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی و اجتماعی و استاد دانشگاه، smbb244@yahoo.com
۲. پژوهشگر جامعه‌شناسی و متخصص برنامه‌ریزی راهبردی
۳. پژوهشگر علوم اجتماعی و متخصص آمار و تحلیل داده‌ها
٤. مهندسی صنایع و متخصص مدیریت سیستم و بهره‌وری.

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

مقدمه

توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و تلاش در راستای گسترش رفاه اجتماعی در جامعه ایرانی اسلامی بدون رصد، شناسایی، رسیدگی و حل معضلات و آسیب‌های اجتماعی کشور امکان‌پذیر نمی‌باشد. آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه اعتیاد که از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از آن به عنوان مهم‌ترین و اولویت‌دارترین آسیب اجتماعی کشور نام برده می‌شود از جمله مهمترین موانع توسعه انسانی پایدار و همه جانبه در کشور به شمار می‌آید. جمهوری اسلامی ایران به دلیل همجواری با افغانستان به عنوان بزرگترین تولیدکننده موادمخدر در جهان و هم چنین قرار گرفتن در اصلی‌ترین مسیر ترانزیت موادمخدر به غرب و اروپا، یکی از قربانیان اصلی فرایند مخوف و سازمان یافته قاچاق وعرضه موادمخدر و به تبع آن شیوع آسیب اجتماعی اعتیاد است. افزایش تولید و قاچاق انواع موادمخدر و روان‌گردان‌های نوظهور (NPS) در جهان، بروز خسارت‌های هنگفت مادی و معنوی، افزایش و گسترش طیف وسیعی از مشکلات و آسیب های اجتماعی و اختلال در نظام اقتصادی کشور در نتیجه پولشویی و معضلات ناشی از عرضه موادمخدر و روان‌گردان در کشور سبب گردیده است تا از اعتیاد به عنوان بلای بزرگ و تهدیدی عظیم علیه سلامت و امنیت کشور نام برده شود. (موضوع فرمان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)) بر این اساس انجام برنامه‌ریزی لازم مبتنی برالگویی جامع، منسجم و متوازن و درج آن در برنامه‌های توسعه‌ای کشور و ارتقاء شاخص‌های توسعه از جمله ضروریات امر مبارزه با موادمخدر به شمار می‌آید. بسیج امکانات و توانمندی‌های دولتی و غیر دولتی و نیز حمایت و مشارکت حداکثری سطوح مختلف حاکمیتی، مدیریتی و اجرایی کشور می‌تواند این آسیب اجتماعی پر خطر و فراگیر را در کشورکنترل و مهار نموده و زمینه‌های اجتماعی لازم را برای توسعه و پیشرفت ایران اسلامی فراهم نماید. امروزه بهره‌گیری از ظرفیت‌های عظیم اجتماعی، نهادها و تشکل‌های غیردولتی و مردمی به عنوان یک رویکرد نوین شناخته شده در جهان مطرح می‌باشد. بهره‌گیری از این رویکرد جهان شمول می‌تواند ضمن پوشش خلاءهای اجرایی ناشی از عملکرد ناکافی دستگاه‌های اجرایی دولتی در امر مبارزه، به‌ویژه در حوزه‌های کاهش تقاضا مشتمل بر پیشگیری از اعتیاد، درمان و کاهش آسیب معتادان و صیانت وحمایت اجتماعی از بهبود یافتگان، به عنوان نیرویی مکمل در جهت برقراری سلامتی، امنیت و رفاه اجتماعی جامعه ایرانی- اسلامی گام بردارد.

روش‌شناسی

این مطالعه مبتنی بر روش مطالعات اسنادی است که با بهره‌گیری از داده‌ها و

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

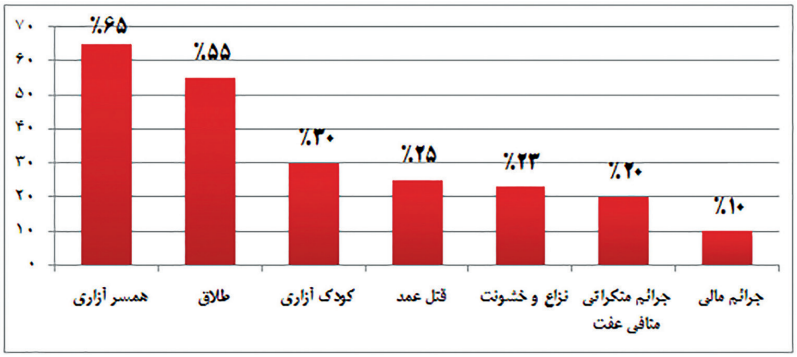
یافته‌های آماری طی دوره زمانی برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (دوره ۸۹-۰۹۳۱) صورت گرفته است. اطلاعات و داده‌های مورد نیاز این مطالعه از محتوای گزارشات و سالنامه‌های آماری ارائه شده از سوی مرکز آمار و اعلامی از سوی دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد مبارزه با موادمخدر استخراج و مورد بهره‌گیری لازم قرار گرفته است. احصاء شاخص‌های توسعه در حوزه‌های عملکردی مختلف مبتنی بر میزان عملکرد دستگاه در آن حوزه تخصصی به تفکیک شاخص‌های راهبردی به میزان ظرفیت موجود مورد محاسبه قرار گرفته و درج گردیده است. مطالعه مقایسه‌ای انجام شده به صورت میانگین سالانه در دوره‌های زمانی برنامه‌های پنجم و ششم توسعه انجام شده است.

بررسی تحقیقات و مطالعات جهانی نشان داده است که تهدید مواد مخدر

- یک تهدید جهان شمول، جرم سازمان یافته فراملیتی و فراگیر در جوامع انسانی است.
- تهدیدی علیه ثبات، امنیت و سلامت انسان ها است.
- یکی از مهم‌ترین موانع رشد و توسعه پایدار در جوامع در حال توسعه است.
- بار بیماری ناشی از اعتیاد در جهان در مجموع موجب اتلاف ۲۰ میلیون سال گردیده است
- غفلت و عدم حساسیت نسبت به آن موجب تحمیل حجم عظیمی از آسیب هاو خسارات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی می‌گردد.

لذا توجه جدی‌تر به تهدید موادمخدر و اعتیاد در برنامه هفتم توسعه در قالب تهیه و تدوین سیاست‌ها و احکام قانونی لازم، با عنایت به حجم و شدت نگران‌کننده آن در کشور، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر به شمار می‌آید.

در نمودار زیر به صورت کمی تاثیر مواد مخدر و اعتیاد بر میزان وقوع آسیب‌های اجتماعی دیگر درج گردیده است.

تأثیر مواد مخدر و اعتیاد بر میزان وقوع آسیب‌های اجتماعی

شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

اهم اصول مندرج در استراتژی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی مبارزه با موادمخدر برای بهره‌گیری در تدوین اسناد وبرنامه‌های توسعه عبارتند از:

- لزوم احترام به حقوق بشر
- رعایت اصل مسئولیت مشترک کشورها و عدم مداخله در امور داخلی آن‌ها
- مقابله اثربخش با عرضه و قاچاق موادمخدر به عنوان جرم سازمان یافته فراملیتی
- ظرفیت‌سازی، همکاری‌های بین‌المللی، نظارت، تحقیق و ارزیابی و هماهنگی
- تقویت ظرفیت سیستم‌های نظارتی به منظور جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل روندها و مرتبط ساختن آن با سیاست‌های اثربخش
- کاهش فقر و توسعه غذایی (بهبود تغذیه)
- اهمیت سازمان‌های مردم نهاد و جوامع مدنی در امر مبارزه با موادمخدر

با توجه به طرح موارد فوق در خصوص اهمیت و ضرورت موضوع، سوالات زیر مطرح می‌گردند که پاسخ به آنها در بخش‌های چهارگانه این مقاله ارایه خواهد شد.

۱- اهمیت و ضرورت امر مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی چیست؟

۲- وضعیت گذشته و موجود مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی را چگونه می‌توان در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (دوره ۹۸-۱۳۹۰) ارزیابی کرد؟

۳- الگوی مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی چیست؟

۴- ظرفیت مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی به چه میزان است و تا چه حد از این ظرفیت استفاده می‌کنیم؟

۵- برای مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی در برنامه هفتم توسعه چه راهکارهای سیاستی می‌توان پیشنهاد کرد؟

بخش اول: ارزیابی عملکرد و وضعیت موجود مبارزه با مواد مخدر در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه

(دوره ۹۸-۱۳۹۰)

در بخش اول گزارش که در قالب جداول مورد نظر طراحی و نمایش داده شده است به تشریح مهم‌ترین شاخص‌های عملکردی دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد در حوزه‌های کلان کاهش تقاضا و توسعه مشارکت‌های مردمی مشتمل بر برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد، درمان و کاهش آسیب و توسعه مشارکت‌های مردمی و حوزه کاهش عرضه موادمخدر و روان‌گردان‌ها مشتمل بر برنامه‌های مقابله با عرضه، امور حقوقی و قضایی و توسعه روابط بین‌الملل پرداخته و مقادیر کمی عملکرد مجموعه دستگاه‌های مسئول در هر حوزه تخصصی به صورت مقایسه‌ای در دو دوره زمانی برنامه پنجم توسعه (۹۵-۱۳۹۰) و سه ساله نخست برنامه ششم توسعه (۹۸-۱۳۹۶) درج و مورد ارزیابی کمی قرار گرفته است.

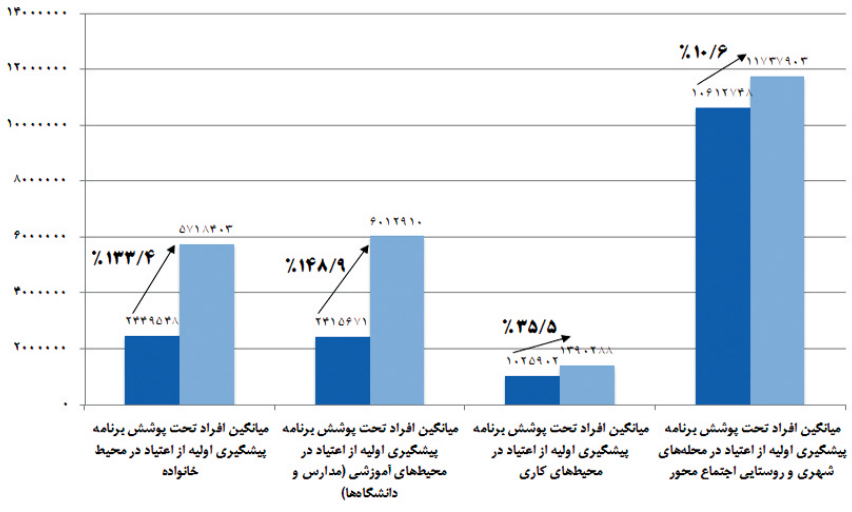
شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

بخش اول: مهم‌ترین شاخص‌های عملکردی حوزه کاهش تقاضا و توسعه مشارکت‌های مردمی در برنامه پنجم و ششم توسعه (دوره ۹۸-۱۳۹۰)

دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد	برنامه/شاخص	۹۵-۱۳۹۰	۹۸-۱۳۹۶	درصد تغییر
وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت تعاون و رفاه اجتماعی، سازمان صدا و سیما، دانشگاه آزاد اسلامی، جمعیت هلال احمر، سازمان بهزیستی کشور	پیشگیری از اعتیاد **شاخص کاهش نرخ بروز اعتیاد**	میانگین آموزش پیشگیری در محیط های آموزشی (به میلیون نفر)		۱۴۹
		۲/۴	۶	
		میانگین آموزش پیشگیری در محیط های خانواده (به میلیون نفر)		۱۳۳
		۲/۴	۵/۷	
		میانگین آموزش پیشگیری در محیط های کاری (به میلیون نفر)		۳۶
		۱	۱/۴	
		میانگین آموزش پیشگیری در محیط عمومی و محلات (به میلیون نفر)		۱۱
		۱۰/۶	۱۱/۷	
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی سازمان بهزیستی کشور، سازمان زندان‌ها، اقدامات تامینی و تربیتی کشور، سازمان بسیج مستضعفین، نیروی انتظامی سازمان‌های مردم‌نهاد	درمان و کاهش آسیب **شاخص کاهش نرخ شیوع اعتیاد**	میانگین پذیرش مراکز ماده ۱۵ (به هزار نفر)		۷۹
		۷۸۰	۱۴۰۰	
		میانگین پذیرش مراکز ماده ۱۶ و تبصره ۲ (به هزار نفر)		۱۵۷
		۳۷	۹۴	
وزارت کشور، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، سازمان بهزیستی، سازمان‌های مردم‌نهاد	توسعه مشارکت‌های مردمی **شاخص افزایش نرخ مشارکت اجتماعی در امر مبارزه**	تعداد سمن های فعال در پایان دوره		۲۸
		۲۳۶۳	۲۹۰۰	
		میانگین آموزش فنی و حرفه ای بهبودیافتگان		۱
		۳۸۳۴۴	۳۸۷۶۰	

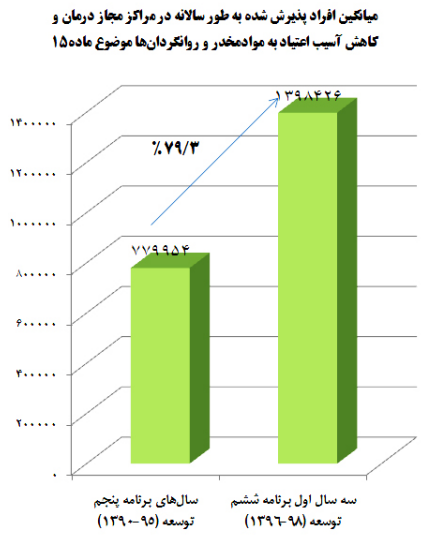
میانگین سالانه مهم‌ترین شاخص‌های حوزه فرهنگی و پیشگیری از اعتیاد در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (۹۸-۱۳۹۰)

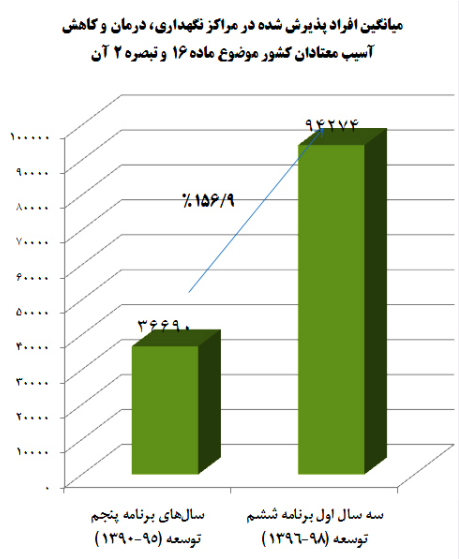

شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

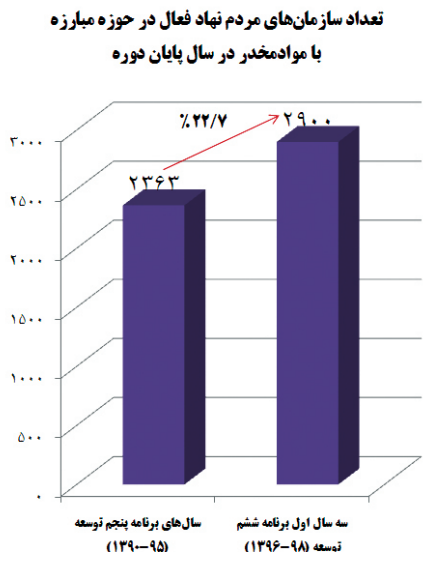
[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

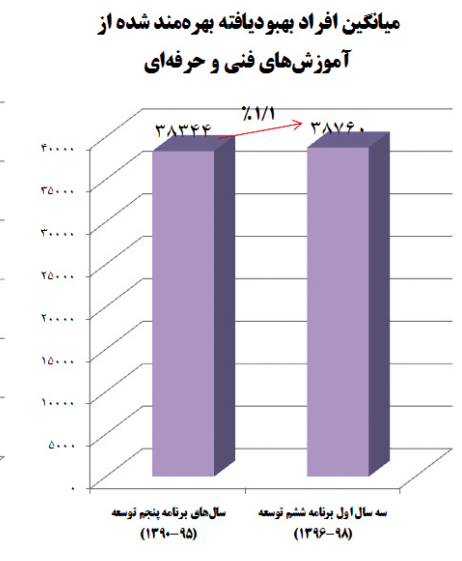
میانگین سالانه مهم‌ترین شاخص‌های حوزه درمان و کاهش آسیب اعتیاد در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (۹۸-۱۳۹۰)

میانگین سالانه مهم‌ترین شاخص‌های حوزه توسعه مشارکت‌های مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (۸۹-۱۳۹۰)

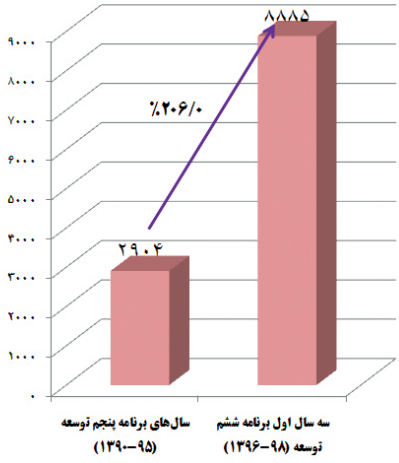
[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

بخش اول: مهم‌ترین شاخص‌های عملکردی حوزه کاهش عرضه موادمخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (دوره ۹۸-۱۳۹۰)

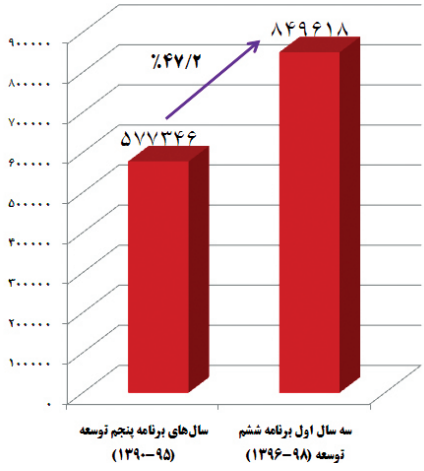
دستگاه های اجرایی عضو و مرتبط ستاد	برنامه	۹۵-۱۳۹۰	۹۸-۱۳۹۶	درصد تغییر
نیروی انتظامی، وزارت اطلاعات، سازمان زندان‌ها، اقدامات تامینی و تربیتی کشور، سازمان بسیج مستضعفین، گمرک جمهوری اسلامی شرکت پست	مقابله با عرضه موادمخدر **شاخص کاهش نرخ دسترسی به موادمخدر**	**میانگین کشفیات موادمخدر (به تن)**		۴۷
		۵۵۷	۸۵۰	
		میانگین کشفیات شیشه(به کیلوگرم)		۲۰۶
		۲۹۰۴	۸۸۸۵	
قوه قضاییه، دادستانی	حقوقی و قضایی **شاخص کاهش نرخ ارتکاب به جرائم موادمخدری**	**میانگین ورودی مجرمین موادمخدر به زندان (به هزار نفر)**		-۲۷
		۱۳۴	۹۸	
وزارت امور خارجه	امور بین‌الملل **شاخص تقویت و ارتقاء دیپلماسی منطقه ای و جهانی**	**میانگین مبادله اسناد و هیئت های دو و چند جانبه**		۹۸
		۱۶	۳۱	
		میانگین شرکت در اجلاس ها و نشست های منطقه ای و بین المللی		۳۶
		۲۴	۳۲	

میانگین سالانه مهم‌ترین شاخص‌های حوزه مقابله با عرضه موادمخدر و روان‌گردان‌ها در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (۸۹-۰۹۳۱)

میانگین شیشه (متآمفتامین) کشف شده

میانگین کشفیات انواع مواد مخدر

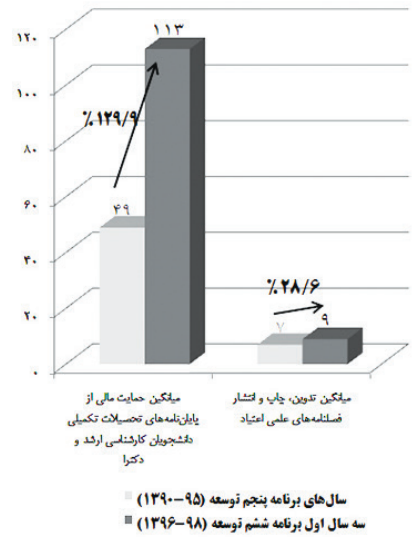

شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

میانگین سالانه مهم‌ترین شاخص‌های حوزه امور بین‌الملل و تحقیقات و آموزش در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه (۹۸-۱۳۹۰)

جمع‌بندی بخش اول

میانگین عملکرد سالانه دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد مبارزه با موادمخدر طی سه ساله نخست برنامه ششم توسعه در مقایسه با میانگین سالانه برنامه پنجم توسعه نمایانگر افزایش کمی میزان اقدامات و روندهای مناسب و رو به بهبود شاخص‌های کمی مبارزه با موادمخدر در دو حوزه کلان کاهش تقاضا و کاهش عرضه موادمخدر و روان‌گردان می‌باشد که شایسته تقدیر است. اما شرایط و حجم تهدید موادمخدر و اعتیاد در کشور نشان می‌دهد هم چنان به منظور رسیدن به وضعیت مناسب و حرکت به سمت وضعیت مطلوب و پاسخگویی شایسته به مطالبات حاکمیتی و مردمی، نیازمند تدوین و اجرای اثربخش برنامه‌های جامع و طرح های تحولی و فوق العاده در تمامی حوزه‌های تخصصی از سوی دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد مبارزه با موادمخدر می‌باشیم موضوعی که بدون حمایت و پشتیبانی حداکثری تمامی نهادی‌های حاکمیتی، مدیریتی و اجرایی کشور امکان پذیر نمی‌باشد.

بخش دوم: الگوی مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی

در بخش دوم گزارش به تبیین مدل مفهومی/ تحلیلی طرح ملی مبارزه همه جانبه موادمخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها با رویکرد اجتماعی در دو برنامه پنج‌ساله ششم و هفتم توسعه در قالب چارچوب نظری و مفهومی پرداخته می‌شود. در این

شماره ۳
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

مدل ضمن تعیین هدف اصلی به تشریح شاخص‌های کلیدی و درج مهم‌ترین اجزاء و عناصر آن شامل شاخص‌های توانمندساز، شاخص‌های فرآیند، شاخص‌های نتایج و همچنین شاخص‌های نظارت و ارزیابی عملکرد پرداخته می‌شود. در این مدل همچنین عوامل مختلف درونی و بیرونی و تاثیرات متنوع آن بر فرآیند مبارزه همه جانبه با موادمخدر و روان‌گردان‌ها و دستیابی به شاخص‌های هدف (نتیجه) تبیین می‌گردد.

بخش دوم: مدل مفهومی/تحلیلی طرح ملی مبارزه همه جانبه با موادمخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها با رویکرد اجتماعی در برنامه‌های ششم و هفتم توسعه

رویکرد اجتماعی

- مفهوم رویکرد اجتماعی: بهره‌برداری حداکثری از نیروها، تشکل‌ها، سازمان‌ها و نهادهای غیردولتی و مردمی در راستای مردمی کردن امر مبارزه با موامخدر
- اهداف رویکرد اجتماعی: با هدف ارتقای دانش اجتماعی و توسعه آگاهی‌های افراد جامعه پیرامون تهدید موادمخدر و روان‌گردان‌ها با استفاده از تمامی ابزارهای رسانه‌ای، شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی.
- بهره‌گیری از ظرفیت گروه ها و جماعت های مختلف اجتماعی در راستای کمک به کاهش عرضه و تقاضای موادمخدر و روان‌گردان‌ها در جامعه.
- حضور و مشارکت جدی مردم، تشکل‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد و بخش غیردولتی

شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

در امر مبارزه با موادمخدر و روان‌گردان‌ها به‌ویژه در حوزه‌های پیشگیری از اعتیاد و درمان و کاهش آسیب معتادان.

- تلفیقی هوشمندانه از دانش بین‌المللی موجود در این حوزه و تجارب ارزشمند ملی در عرصه‌های مختلف مبارزه با موادمخدر و روان‌گردان‌ها با هدف ارتقاء اثربخشی امر مبارزه.
- ارائه آموزش‌های تخصصی در سطوح مختلف ستادی و اجرایی، ورود نخبگان علمی و دانشگاهی و همکاری سطوح مختلف حاکمیتی، اجرایی و نظارتی کشور برای نهادینه‌سازی رویکرد اجتماعی در سطح ملی و استانی

جمع‌بندی بخش دوم

پیش نیاز تحقق اهداف مورد نظر قانون‌گذار محترم و نیز اجرای اثر بخش برنامه‌های مندرج در طرح ملی مبارزه همه جانبه با موادمخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها با رویکرد اجتماعی در برنامه‌های توسعه نیازمند فراهم‌سازی مطلوب امکانات و منابع و بهره‌برداری مناسب از عوامل توانمندساز به منظور اجرای دقیق فرایندها و عملیات اجرایی در حوزه‌های کلان کاهش عرضه و کاهش تقاضای موادمخدر و روان‌گردان‌ها می‌باشد. در این مسیر با بهره‌گیری ازظرفیت های مردمی و سازمان‌های مردم نهاد و نیز اتخاذ استراتژی‌های موثر، منسجم، متوازن و کارآمد و با تبیین دقیق شرایط و عوامل محیطی (داخلی و خارجی) می‌تواند نتایج مورد انتظار مبارزه با موادمخدر را بدنبال داشته باشد. بدیهی است با طراحی و تدوین شاخص های کمی و کیفی و با اعمال تدابیر نظارتی، کنترلی و ارزیابی، میزان پیشرفت سالانه و تحقق اهداف موردانتظار در طول برنامه توسعه قابل محاسبه و احصاء خواهد بود.

بخش سوم: ظرفیت مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی در کشور

بر اساس جداول مندرج در بخش سوم گزارش، ضمن تشریح کانون‌ها و محیط‌های هدف در حوزه‌های تخصصی مختلف مبارزه با موادمخدر، ظرفیت‌های کمی موجود در هر بخش معرفی و با مقایسه میزان عملکرد و پوشش کمی دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد در هر حوزه تخصصی، نسبت به اعلام وضعیت و درصد استفاده از ظرفیت‌های کمی در محیط‌ها و کانون‌های اجتماعی مختلف در دوحوزه کلان کاهش تقاضا و کاهش عرضه موادمخدر و روان‌گردان‌ها اقدام گردیده است. محاسبه و درج شاخص‌های کمی توسعه در هر بخش و در هر برنامه، نمایانگر ظرفیت‌های بهره‌برداری شده و باقی‌مانده‌ای است که باید در اولویت برنامه‌ریزی و تعهد دستگاه‌ها و نهادهای اجرایی ذیربط طی برنامه هفتم توسعه قرار گیرد.

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

برآورد ظرفیت های مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی در حوزه پیشگیری از اعتیاد

کانون/محیط اجتماعی هدف پیشگیری از اعتیاد	ظرفیت اجتماعی موجود/جامعه مخاطب		عملکرد پیشگیری از اعتیاد	شاخص توسعه (به درصد)	باقیمانده تعهد عملکرد نسبت به جامعه هدف (به درصد)
	واحد سنجش	مقدار	مقدار		
محیط های آموزشی جامعه دانش آموزی ودانشجویی	میلیون نفر	۱۸/۵	۵/۷	۳۱	۶۹
محیط/کانون خانواده	میلیون خانوار	۲۴	۶	۲۵	۷۵
محیط های کاری(جمعیت فعال)	میلیون نفر	۲۴	۱/۴	۶	۹۴
محلات و محیط های عمومی(۶۴-۱۵ سال)	میلیون نفر	۵۵	۱۱/۷	۲۲	۷۸

برآورد ظرفیت‌های مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی در حوزه درمان و کاهش آسیب

کانون/محیط اجتماعی هدف درمان و کاهش آسیب	ظرفیت اجتماعی موجود/جامعه مخاطب		عملکرد/ پوشش درمان و کاهش آسیب معتادان در قالب مراکز موضوع ماده۱۵ و ۱۶ قانون	شاخص توسعه (به درصد)	باقیمانده تعهد عملکرد نسبت به جامعه هدف (به درصد)
	واحد سنجش	مقدار	مقدار		
معتادان نیازمند درمان و کاهش آسیب	میلیون نفر	۲/۸	۱/۵	۵۳	۴۷

برآورد ظرفیت‌های مبارزه با موادمخدر با رویکرد اجتماعی در حوزه مقابله با عرضه

کانون/محیط اجتماعی هدف مقابله با عرضه	ظرفیت موجود		عملکرد مقابله با عرضه (در قالب کشفیات موادمخدر بر پایه تریاک)	شاخص توسعه (به درصد)	باقیمانده تعهد عملکرد نسبت به جامعه هدف (به درصد)
	واحد سنجش	مقدار	مقدار		
برآورد میزان ورود موادمخدر بداخل کشور بر پایه تریاک (با فرض ۳۵ درصد تولید تریاک افغانستان در سال ۲۰۱۹)	تن	۲۲۷۵	۱۲۳۲	۵۴	۴۶

شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

جمع‌بندی بخش سوم

با بررسی اجمالی و برآورد شاخص‌های توسعه (نسبت عملکرد به ظرفیت) در کانون‌های هدف و محیط‌های اجتماعی مورد مطالعه در حوزه‌های مختلف مبارزه با موادمخدر و روان‌گردان‌ها ملاحظه می‌گردد علی رغم تلاش‌های صورت گرفته وقابل تقدیر از سوی دستگاه‌های اجرایی عضو ومرتبط ستاد، تقریبا و بطور میانگین مجموعه اقدامات و عملکرد دستگاه‌های اجرایی و نهادهای ذی‌مدخل در امر مبارزه با موادمخدر توانسته اند حدود ۳۵ درصد ازظرفیت جامعه هدف را پوشش داده و حدود ۶۵ درصد از ظرفیت جامعه هدف به صورت بالقوه برای بهره‌برداری لازم باقیمانده است که نیازمند سیاست‌گذاری‌های نوین، انجام برنامه ریزی‌های لازم، فراهم‌سازی عوامل توانمند ساز از جمله منابع و امکانات مکفی، رفع موانع اجرایی و قانونی و بررسی حلقه‌های مفقوده مبارزه با موادمخدر و درج موضوعات تحولی و فوق‌العاده در قالب برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه خواهد بود.

بخش چهارم: راهکارهای سیاستی پیشنهادی مبارزه همه جانبه با موادمخدر و روان‌گردان ها با رویکرد اجتماعی در برنامه هفتم توسعه

راهکارهای سیاستی پیشنهادی با توجه به اسناد قانونی و همچنین اصلاح الگوی مبارزه با موادمخدر با تقویت نگرش علمی و بهره‌گیری گسترده از ظرفیت‌های اجتماعی در دو حوزه کاهش عرضه و کاهش تقاضای موادمخدر به شرح زیر ارائه می‌گردد.

در حوزه کاهش تقاضای موادمخدر و روان‌گردان‌ها

- اجتناب از رویکردهای سنتی و بهره‌گیری از تجارب کشورهای موفق در راستای افزایش اثربخشی مبارزه و کاهش نرخ بروز و شیوع اعتیاد
- انجام اقدامات لازم برای تولید پشتوانه‌های علمی و دانش کاربردی در عرصه‌های پیشگیری و درمان و کاهش آسیب اعتیاد با ارتقاء توانمندی‌های علمی، فنی و تجهیزاتی و بهره‌برداری عملی از آنها.
- استمرار و توسعه طرح یاری‌گران زندگی در راستای پیشبرد اهداف پیشگیرانه در محیط‌ها و کانون‌های هدف و تعمیم و گسترش آن به عرصه‌های دیگر حوزه کاهش تقاضا به‌ویژه درمان و کاهش آسیب و صیانت اجتماعی و مشارکت های مردمی.
- استمرار و ارتقاء کمی و کیفی طرح راهبردی ساماندهی معتادان متجاهر در کشور با توجه به دستاوردهای به دست آمده حاصل از اجرای موثر طرح مورد نظر.
- اجرایی شدن بیمه درمان معتادان در کشور با همکاری سازمان‌های بیمه‌ای
- راه‌اندازی و توسعه مراکز جامع توانمندسازی و صیانت اجتماعی متناسب با جمعیت هدف به منظور کاهش عود اعتیاد و افزایش مانایی بهبودیافتگان در درمان.
- کاهش مخاطرات بهداشتی ناشی از اعتیاد در جمعیت هدف با توسعه برنامه‌های

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

متنوع کاهش آسیب بر اساس استانداردهای جهانی و بومی‌سازی اقدامات منطبق با فرهنگ جامعه.

- توسعه و گسترش مراکز و امکانات درمانی در سراسر کشور با هدف افزایش و سهولت دسترسی به درمان.
- استانداردسازی، رتبه‌بندی و توانمندسازی سازمان‌های مردم نهاد و ارائه آموزش‌های تخصصی به سمن‌ها و نیزافزایش سهم مشارکتی سازمان‌های مردم نهاد در عرصه کاهش تقاضا.
- بهره‌گیری گسترده از ظرفیت‌های رسانه‌ای، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در اجرای برنامه‌های کاهش تقاضا وتوسعه مشارکتهای مردمی.

در حوزه کاهش عرضه موادمخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها

- اجتناب از رویکردهای سنتی و بهره‌گیری از تجارب کشورهای موفق در راستای افزایش اثربخشی مبارزه و کاهش نرخ ورود و نرخ دسترسی به موادمخدر درجامعه
- انجام اقدامات لازم برای ارتقاء توانمندی‌های علمی، حرفه ای و عملیاتی نیروی‌های مقابله‌ای در عرصه مبارزه
- اولویت مقابله با شبکه‌های اصلی و باندهای مافیایی قاچاق موادمخدر در مرزها به‌ویژه تمرکز بر مناطق مرزی شرق و حاشیه شرق کشور
- ناامن‌سازی مبادلات مالی و اقتصادی عوامل اصلی قاچاق و جلوگیری از پول‌شویی درآمدهای غیر قانونی حاصل از قاچاق موادمخدر با هدف ضربه‌زنی به بنیان‌های مالی و به تعبیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) شکستن کمر اقتصادی قاچاقچیان.
- اتخاذ و اولویت رویکرد اطلاعاتی در امر مبارزه با موادمخدر با توجه به سازمان یافته بودن جرائم موادمخدر به‌ویژه قاچاق و ترانزیت موادمخدر و پیوند آن با سایر جرائم سازمان یافته مانند تروریسم، فساد و جریان‌های مالی غیر قانونی
- الزام کشورها، مجامع و سازمان‌های بین‌المللی در راستای اجرای سهم خود در امر مبارزه با موادمخدر و در اجرای اصل مسئولیت مشترک جامعه جهانی در قبال تهدید جهان شمول تولید و قاچاق موادمخدر و روان‌گردان‌ها.
- تسریع در اصلاح قانون مبارزه با موادمخدر

بحث و نتیجه‌گیری

با مطالعه و بررسی مقایسه‌ای عملکرد دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد طی سه ساله نخست برنامه ششم توسعه در مقایسه با برنامه پنجم توسعه شاهد افزایش کمی میزان اقدامات و پیدایش روندهای مناسب و رو به بهبود شاخص‌های کمی مبارزه با موادمخدر در دو حوزه کلان کاهش تقاضا و کاهش عرضه موادمخدر و روان‌گردان هستیم موضوعی که شایسته تقدیر بوده اما حجم، شدت و دامنه آسیب رسانی معضل موادمخدر

شماره ۲
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

و تهدید اعتیاد بحدی است که هم چنان نیازمند تقویت، توسعه و ارتقاء کمی و کیفی امر مبارزه، بسیار بیشتر از گذشته، در تمامی عرصه‌های تخصصی به‌ویژه حوزه‌های پیشگیری از اعتیاد، به عنوان اولویت و محوریت مبارزه با موادمخدر، درمان و کاهش آسیب، مقابله با عرضه و صیانت و حمایت اجتماعی از بهبودیافتگان و قربانیان موادمخدر و اعتیاد می‌باشیم.

اقدامات صورت گرفته ازسوی دستگاه‌های اجرایی و نهادهای ذی‌مدخل در امر مبارزه با موادمخدر طی سه ساله نخست برنامه ششم توسعه (۹۸-۱۳۹۶) و محاسبه برآیند شاخص‌های توسعه "یعنی عملکرد به ظرفیت" نشان می‌دهد، حدود ۳۵ درصد ازظرفیت‌های موجود در کشور مورد بهره‌برداری و اقدام واقع شده است و حدود ۶۵ درصد از ظرفیت‌های متنوع اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی کشور هم چنان به صورت بالقوه باقیمانده است که نیازمند انجام سیاست‌گذاری‌های نوین، برنامه‌ریزی‌های جامع و راهبردی، فراهم‌سازی و توسعه و ارتقاءعوامل توانمندساز به‌ویژه منابع مالی و امکانات مکفی، تشکیل ساختارهای تخصصی، تربیت نیروی انسانی متخصص، رفع موانع اجرایی و قانونی و بررسی حلقه‌های مفقوده مبارزه با موادمخدر و... در قالب برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه خواهد بود. موضوعی که با جانمایی و اجرای راهکارهای سیاستی پیشنهادی، توجه به اسناد قانونی و همچنین اصلاح الگوی مبارزه با موادمخدر با تقویت نگرش علمی، جامع و متوازن و بهره‌گیری گسترده از ظرفیت‌های اجتماعی در دو حوزه کاهش عرضه و کاهش تقاضای موادمخدر می‌تواند بخش مهمی از نتایج این مطالعه را شامل گردد.

سخن پایانی

در پایان ضمن گرامی‌داشت یاد و خاطره شهدای عالی مقام مبارزه با موادمخدر و بزرگداشت جانبازان سلحشور این عرصه انتظار می‌رود:

در اجرای منویات مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) در جلسات بررسی آسیب‌های اجتماعی مبنی بر ضرورت مشارکت، هم‌افزایی و مداخله موثر تمامی ارکان نظام در امر مقابله با آسیب‌های اجتماعی به ویژه اعتیاد بدین مضمون «همه دستگاه‌ها باید نقش‌آفرینی کنند، هم دستگاه‌های دولتی و قوه مجریه و هم غیرقوه مجریه مثل مجلس، قوه قضاییه و نهادهای انقلابی، همه باید نقش و سهم خود را در این مورد پیدا و آن را به بهترین وجه و با شتاب مناسب انجام بدهند.» ضروری است هر یک از نهادهای حاکمیتی، مدیریتی، اجرایی و نیروهای مسلح کشور در چارچوب قوانین و مقررات مربوط و با انجام اقدامات تحولی و فوق‌العاده سهم خود را در امر مبارزه همه جانبه با موادمخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها با رویکرد اجتماعی در طول برنامه هفتم توسعه در قالب طرح ملی مصوب ستاد مبارزه با موادمخدر، به مرحله عمل برسانند.

منابع و مآخذ

قانون مبارزه با موادمخدر با اصلاحات و الحاقات بعدی آن، ۱۳۶۷

شماره ۳
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

مصوبات ستاد مبارزه با موادمخدر.
سیاست‌های کلی مبارزه با موادمخدر ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، ۱۳۸۵
گزارشات آماری دستگاه‌های اجرایی عضو و مرتبط ستاد مبارزه با موادمخدر، ۹۸-۱۳۹۰
حیدری، مرتضی(۱۳۹۱)، مطالعه و بررسی یک دهه مدیریت و برنامه‌ریزی مبارزه با موادمخدر در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم وتحقیقات تهران.
اسناد، احکام و قوانین برنامه‌های پنجم و ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹و ۱۳۹۵
کتاب سال ۱۳۹۴ ستاد مبارزه با موادمخدر، ۱۳۹۵
قاسمیان، سعید، حیدری، مرتضی(۱۳۹۶)، نگاهی اجمالی بر عملکرد ستاد مبارزه با موادمخدر طی چهار ساله (۹۵-۱۳۹۲)، تهران: دبیرخانه ستاد مبارزه با موادمخدر
قاسمیان، سعید، حیدری، مرتضی، ابوالمکارم، شقایق (۱۳۹۶)، طرح ملی مبارزه همه جانبه با موادمخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها با رویکرد اجتماعی در برنامه ششم توسعه (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، تهران: دبیرخانه ستاد مبارزه با موادمخدر
گزارشات تولیدی ستاد مبارزه با موادمخدر، ۹۹-۱۳۹۰
World Drug Reports 2009-2021, Vienna, UNODC

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]

Drug control paradigm with a Social Approach in the Development Plan

Saeed Ghasemiyan, Morteza Heidari

Abstract

Introduction: International studies and indicators show that the global burden of drug addiction-related diseases as a result of premature death, physical and mental disabilities and the spread of deadly and infectious diseases has led to the loss of 18 million “healthy” years of life. There are 2.8 million addicts in Islamic Republic of IRAN so we can consider that a significant proportion of this damage and cost is concentrated in our country. This article explains the pattern of combating drugs and addiction as the most important social harm in the country and conducts documentary studies and uses statistical findings during the fifth and sixth development plans (2011-2019) and performs comparative study of the different development indicators. This paper seeks a comprehensive, coherent and balanced paradigm in drug demand reduction and drug supply reduction with a social approach. The study shows that despite the growing trend of measures and quantitative and qualitative improvements in counter-narcotics performance during the three years of the Sixth Development Plan, compared to the Fifth Development Plan, but 65% of social and operational capacities remain unused. By mobilizing governmental and non-governmental resources and facilities and concentrating and activating unused capacities, it is possible to respond to the demands of the government and the people in this field while accelerating the movement towards the desired situation

Keywords: Addiction, Social harm, Burden of Disease, Demand Reduction Supply Reduction

شماره ۳
سال اول
زمستان ۱۴۰۰

[Downloaded from swasw.socialwork.ir on 2026-11-17]